

Krohold - Brændvinsbrænding - Sallinge Kro.

I den ældre Middelalder fandtes der ingen Kroer, men Gejstlige og Klostre var forpligtede til at modtage Rejsende som Gæster. Det førte efterhaanden til store Misbrug, og Erik Klipping forbød da 1282 at gæste nogen uskikkelig. 1283 udstedte han en Forordning, der paabød Oprettelse af Kroer, hvor de Rejsende mod Betaling kunde faa Herberge, og forbød at søge ind hos andre, det være sig gejstlig eller verdslig. Under de urolige Forhold efter Erik Klippings Død kunde Ordningen ikke gennemføres, og det Forsøg, der siden blev gjort under Valdemar Atterdag, tilintetgjordes ved den sorte Død. Først under Dronning Margrethe kom der 1396 en Forordning om Oprettelse af Kroer paa Landet for hver 4. Mil langs Hovedvejene, og 1521 blev det i Christian II's gejstlige Lov paabudt, at der for hver 2. eller 3. Mil skulde oprettes Kroer langs de store Landeveje. Ved Christian II's Fald sattes hans Bestemmelser ud af Kraft, og de følgende Konger gjorde kun lidet for Krovæsenets Ordning, indtil det sattes i Forbindelse med Postbefordringen under Christian IV hvorved Kroerne fik visse Privilegier. 1695 gav en Forordning omfattende Bestemmelser vedrørende Kroværters og Gæsters Pligter og Rettigheder, der med forskellige Andringer gjaldt, til den 1857 afløstes af Næringsloven.

Disse anordnede Kroer var kun for de Rejsende og fandtes kun ved de store Hovedveje. Men allevegne havde der længe været Trang til at have et Sted, hvor Egnens Befolkning kunde gaa ind og købe Drikkevarer. Der opstod derfor tidlig rundt omkring en hel Del saakaldte Kroer i Landsbyerne, og hvor mange Mennesker jævnligt kom sammen som ved Tinget. Følgen heraf blev megen Uskikkelighed med Drik og Uorden, saa det ofte blev nødvendigt at skride ind.

Det skete med Christian IV's aabne Brev: "... efter at Vi forfare den store Uskikkelighed og Utilbørlighed, som paa mange og adskillige Steder paa Landsbyerne her udi Riget skal holdes med de Krohuse, som mange, som bo udi Bols- og Gadehuse udi Landsbyerne, holde, saa vel som og en Part bygge dennem Hytter og Boliger udenfor Byerne paa Marken og Landeveje, og de, som udi samme Krohuse og Hytter bo, skulle mestendelen være løsagtige Folk og Selskab, som udtappe adskillige Slags Drik af Brændevin, Tyskøl, Danskøl og anden Slags Drik, og derved bruge deres Skalkhed med Drukkenskab, Horeri, Mandslet, Røveri og anden Løsagtighed og ukristelig Handel og Levned. Sammeledes naar og nogetsteds skal holdes Ting, skulle mange sig understaa at føre did til Byerne, hvor Tinget holdes, eller og opbygge Boder og Hytter udi Marken, hvor Tinget holdes, og der sælge og udtappe baade Tyskøl, Danskøl og anden Slags Drik, saa at mange, naar de komme til Tinget, da er de fulde, og da uførme (forurette) og overfalde Fogderne med adskillige ubekvemsog

65-
unyttige Ord og dermed forspilde mangen sin Ret. Da paa det ingen Guds Fortørnelse udi saa Maade skulle opvækkes, og saadanne ukristelige og utilbørlige Handel og Levned, som udi saadanne Krohuse og Hytter bruges og øves, saavel som og fornævnte Øl og Drik, som til Tingene føres, maatte forekommes og aldeles afskaffes - saa forbydes det strengeligt at bygge eller holde saadanne Krohuse og Hytter, og de, der allerede er bygget, skal afskaffes og ødelægges, og Drikkeriet ophøre."

Baade Christian IVs lille og store Reces 1615 og 1643 forbyder, at der ved Tinget bygges Krohuse eller Hytter, der udtapper Øl eller anden Slags Drik, og en Forordning 1618 forbyder Kroer og Ølsalg i Landsbyerne undtagen Salg af tyndt Øl til syge og fattige. Men i samme Forordning anordnes det, at fremmede Rejsende maa tage ind til Bønderne og faa Herberge der. Da lignende Uorden forekommer ved Bøndernes Gilder, indskrænkes disse til tre om Aaret, som maa holdes om Sommeren.

De senere Forordninger mod Kroer og Ølsalg viser, at det har været vanskeligt at komme Drikkeriet tillivs. Trods alle Forordninger fandtes der Smugkroer rundt om i Gaarde og Huse, og da Brændevins-tilvirkningen i 17. Aarhundrede blev kendt, anskaffede mange Bønder Brændevinstøj og fremstillede selv Brændevin, først aabenlyst og senere, da det blev forbudt, hemmeligt.

I en Landsby var der i Almindelighed altid særlig en Gaard eller et Hus, som havde Udsalg af Øl og senere af Brændevin, saa enhver kunde gaa ind og købe, hvad de vilde drikke paa Stedet eller tage med sig hjem, og Bymændene kunde hente, hvad de havde Brug for ved deres Sammenkomster. Et saadant Sted kaldtes gerne "Kroen", selv om den ikke var nogen lovlig Kro, og dens Indehaver kun holdt Udsalg som en Bibeskæftigelse ved Siden af hans anden Virksomhed, ligesom Jakob Skomager i "Jeppe paa Bjerget."

Ved en Barnedaab 1706 i Hillerslev Kirke blev Barnet baaret af Krokonen i Nybølle, d.v.s. Konen fra det Sted, hvor der solgtes Drikkevarer. 1675 havde en Gaardmand i Nybølle hos Gaardmand Morten Rasmussen i Sallinge (II-4) hentet og ~~sggt~~ god for en Tønde Øl til samtlige Sognemænd, som de saa drak. Erik Jensen Kromand i Nybølle (IV-4) beskyldtes 1681 af Konsumtionsforvalteren i Faaborg for, at han "endda som tilforn har holdt Kro og drikkende Vare tilfals, efter at Forordningen af 1681 var udgaaet, tvert imod Forordningen, som ikke tillader Kroer andre Steder end paa de store Alfarveje."

I Sallinge, hvor der var større Færdsel paa Landevejen mellem Svendborg og Assens, kunde der maaske nok behøves en Kro. 1674 forklarede en Gaardmand i Sallinge paa Tinget, at han og hans Naboer stod paa Stævnet, da kom 4 Personer

drivende med en Del Øksne, som var deres paa Brobygaard og Gelskov, og da kom Peder Skomager ud af Kroen med en Kande Øl, som de drak, hvorefter to af dem red op ad Gaden. Straks derefter kom to andre Personer ud af Kroen og gik op ad Gaden.

"Kromanden" her maa være Peder Skomager, der maa have beboet et Hus i Nærheden af Stævnepladsen, men Kroen har lige saa lidt som andre Steder været lovlig og er blevet ramt af Forordningen af 1681, der paabød, at alle Kroer og Ølsalg skulde afskaffes undtagen de, som efter Loven til den rejsendes Herberg paa store alfare Veje var forordnede.

Naar der blev skredet ind mod Kroer og Ølsalg, var det ikke alene for at hindre Drikkeriet, men ogsaa fordi det var et Indgreb i Købstædernes Næring, at Handelen med stærke Drikke unddroges de handlende i Byerne, naar Forbrugerne selv fremstillede og solgte Drikkevarer. Og da der tillige skulde svares Skat af Forbrug (Konsum), vilde Staten blive narret for denne Afgift (Konsumtionen) og se sine Indtægter forringede paa en Tid, da det gjaldt om at faa dem forøgede. Forbrugsafgiften (eller Konsumtionen) var ofte af Staten bortforpagtet til enkelte Personer eller til Byerne selv, og det blev derfor i deres Interesse at vaage over, at Loven blev overholdt og ikke omgaaet.

1686 lod derfor Konsumtionsforpagteren i Faaborg Niels Rasmussen og hans Hustru Sidsel i Hillerslevgaard stævne for ulovlig Brændevins køb og -handel. Niels Rasmussen forklarede, at han og hans Hustru var vaage (syge), derfor købte de sig undertiden en Pot Brændevin eller to, og undertiden brændte de en Skæppe Korn eller to. Kom der imidlertid en fremmed Mand, som vilde have noget, undte han ham det for Betaling, naar han havde noget. Paa Spørgsmaal om, hvor han fik Kedlen til Brændingen, eller om han selv havde en, svarede han, at i Fjor laante han en af Rasmus Rasmussen i Nybølle, siden har han intet brændt, men har købt det. Naar han undertiden kom ind til Mathias Böckmann i Sallinge, har han købt for 4 og somme Tider for 6 Skilling og undt andre deraf for Betaling. Mathias Böckmann i Sallinge maa da ogsaa have haft en Slags Kro i sit Hus, som laa omtrent, hvor den nuværende Smedie ligger.

1689 kom Forordningen om unødigt Krohold samt Destillerpanders eller Brændevinskattes Afskaffelse paa Landet, hvorved den private Brændevinsbrænding blev forbudt.

Et Tilløb til en virkelig og lovlig Kro i Sallinge kom i 1699, da det lykkedes Gadehusmand Rasmus Nielsen i Sallinge at faa Amtmanden over Nyborg Amt, Grev Holcks Tilladelse til at holde Kro i Hillerslev Sogn for enhver.

Tilladelsen er dateret 2. August 1699 og blev læst paa Tinget 7. August. Hermed var der givet et lovligt Grundlag for Krohold i Sallinge. Men Glæden blev kun kort, thi i Nyborg Amts Kontributionsregnskab for 1700 staar der i Fortegnelsen over de privilegerede Kroer og Værtshuse ved Rasmus Rasmussen Hellesen i Sallinge, der i Afgift skal svare 2 Rdr.64 Sk., at "hans Brændevinskedel er hannem betagen af Byfogden i Odense, saa hans Krohold derved er hannem og betagen og derfor til videre fri."

Han havde nok Lov til at sælge Brændevin, men han skulde købe den i Købstaden og ikke selv fremstille den, derfor skred Byfogden ind. Rasmus Rasmusen Hellesen er den samme som Rasmus Nielsen, han forekommer flere Gange baade før og efter 1700. Hans Hus laa ved Stævneklokken.

Siden har der ikke været noget lovligt Krohold i Sallinge før 1742.

Trods Forordningen af 1689 florerede de fleste Steder de ulovlige Kroer og Hjemmebrændingen af Brændevin. Det viste sig ogsaa her, hvor vanskeligt det var at dæmme op for en almindelig Trang til paa en billigere og mere bekvem Maade at kunne skaffe sig Drikkevarer. Forordningen følte af Bønderne som et utaaleligt Indgreb, som maatte omgaas, naar man blot kunde komme godt fra det. Kornet var jo dog deres eget, og om de vilde bruge det til Brændevin eller til andet maatte vel blive deres Sag.

Der maatte derfor gøres noget for at forhindre Misbrugen, og ved en Forordning 1719 bestemtes det, at Konsumtionsforvalterne eller - Forpagterne i Købstæderne maatte ved Magistraterne og Byfogderne i hver Købstads Distrikt indenfor 2 Mil holde Inkvisition og visitere om alt var i Overensstemmelse med Forordningerne, dog skulde Herreds- eller Birkefogden være overværende.

Men ligemeget hjalp det, og 1734 udkom da igen en Forordning, som for at hindre Købstadhandelens Forringelse, Konsumtionsindtægternes Nedgang, Sabbatens Overtrædelse og Landmandens Drukkenskab bestemte, at alle upriviligerede Kroer skulde være afskaffede, ingen Brændevinsredskaber maatte findes andre Steder end hos dem af de privilegerede Kroer, der havde Tilladelse til selv at brænde Brændevin, og hos enkelte andre Folk paa Landet, og hvis de forefandtes, skulde de slaaes i Stykker, altsammen under Bødestraf. Det blev desuden tilladt Borgerskabet selv ved Magistraterne og Byfogderne at foretage Inkvisition i Købstædernes Frihedsdistrikt.

Ved en ny Forordning af 1. Februar 1757 forbydes det de privilegerede Kroholdere paa Landet at falholde og sælge Øl, Brændevin eller anden stærk Drik til andre end de Rejsende, og de i Nærværelsen boende, som lader det hente paa Kroerne til eget Brug i deres Huse, og ligeledes forbydes det

68
Bønder og andre, som ikke er Rejsende, at indfinde eller sætte sig i Kroerne for der at drikke. For Overtrædelse skal Kroholderen bøde 10 Rdr., hvoraf Halvdelen tilfalder Angiveren, og hver Gæst 1 Mark.

Ved Forordning af 23. November 1757 paalagdes det Købstædernes Indvaanere, Herreds- og Birkefogder samt Skrivere, naar de fandt det tjenligt, at inkvirere, om alt var lovligt i Værtshusene paa Landet, og Godsejerne fik Befaling til i det mindste en Gang om Aaret at lade foretage Inkvisition paa deres Gods. Hvis Bønderne gjorde Modstand eller forulempede de inkvirerende, skulde de skyldige straffes med Fæstningsarbejde eller anden Straf.

Da der ved alle disse Forordninger ikke opnaaedes, hvad der var tilsigtet, bestemtes det ved Forordning af 3. Maj 1768, at Brændevinsbrønderiet overalt paa Landet skulde bortforpagtes sognevis ved offentlige Auktioner. Sognet skulde inddeles i 3 eller mindre Parter efter dets Størrelse og saaledes, at hvad der hørte under Købstædernes Frihedsdistrikter, og hvad der laa udenfor, holdtes hver for sig, da det, der laa indenfor, forbeholdtes Købstadens Borgerskab, og derefter var det forbudt andre end Forpagteren selv at føre Brændevin fra Købstaden til Forpagtningsstedet, og ingen maatte føre noget fra et Distrikt til et andet ham uvedkommende Forpagtningsdistrikt.

Hensigten med Bortforpagtningen naaedes imidlertid ikke, tværtimod tog Misbrugene til, og inden længe ophævedes Ordningen igen ved Forordningen af 2. September 1773, og med Hensyn til Brændevinsbrænding og Krohold paa Landet bestemtes det, at kun de, der havde Privilegium paa Brænding til egen Husholdning og de privilegerede Kroer og Værtshuse, som var forsynet med stemplede Brændevinskedler, hvoraf der svaredes Afgifter, fremdeles var berettigede til at brænde Brændevin. Alle andre paa Landet var det forbudt at brænde Brændevin og at have Brændevins- eller Destillerkedler i deres Huse, og hvis saadanne fandtes, skulde de straks slaas i Stykker, og Indehaverne bøde derfor. Redskaberne skulde inden 8 Dage afleveres, og det blev tilladt enhver at inkvirere overalt, naar en Retsbetjent fulgte med.

Af alle disse Bestemmelser fremgaar det, hvor besværligt det var for Myndighederne at sætte Bom for Brændevinsbrændingen og det ulovlige Krohold. Trods den ~~Eng~~ Jagt, der blev iværksat for at komme Misbruget tillivs, baade fra Købstædernes Side, og ved Opmuntring til Angiveri, lykkedes det dog Bønderne at brænde sig mangan god Taar Brændevin og narre dem, der kom for at inkvirere. Mange pudsige Scener udspillede mellem de inkvirerende og Bønderne, hvorunder disse sidste viste stor Snedighed og Durkdrevenhed i at narre og forulempe Inkvisitionsfolkene. Naar Inkvisitionen viste sig et Sted

gik der straks Bud fra den ene til den anden, at nu var de der, og saa gjaldt det om at faa alt til Side i en Fart. Ofte lykkedes det, men undertiden gik det galt, og saa maatte der bødes derfor. En god Støtte havde Bønderne i Reglen i deres Herskaber, som ikke gerne saa, at deres Bønders Penge kom bort fra Godset, og Herredsfogderne og Birkefogderne holdt gerne Haanden over dem.

I Hillerslev Sogn viser det sig fra Tid til anden, at flere af Beboerne var utilbøjelige til at rette sig efter de udgangne Forordninger, og at Inkvisitionen jævnlig var paa Færde indenfor Sognets Grænser. Ligesom andre Steder maa der ogsaa her have været nogle, der lod sig friste til Angiveri ved Udsigten til at faa Del i Bøderne, ellers var der vel næppe nogen, der vilde være Inkvisitionsfolkene behjælpelige med at finde de skyldige.

I Aaret 1750 havde Konsumtionsforpagterne i Faaborg faaet Mistanke til Gaardmand Peder Hansen i Nybølle (IV - 4) og sendte 4 Mand ud at se paa Forholdene. Der var just samme Dag Bryllup i Nabogaarden, hvortil hele Nybølle By var indbudt undtagen Natmanden, og Konsumtionsforpagternes Udsendinge fandt derfor kun Peder Hansens Karl hjemmr, men en af dem gik ind og op i et Kammer, hvor der stod en Flaske med lidt Brændevin i, som han smagte paa. Derefter gik han hen til et Anker, som laa der, pikkede paa det og sagde, at der nok havde været Brændevin i det, men saa ellers ikke, hvad det indeholdt. Da Peder Hansen nu kom hjem, anmodede de ham om at lukke op. Han svarede, at han ingen Tyvekoster havde i sit Hus, og spurgte, om de havde Herredsfogden med. En af dem svarede, at han var i Herresfogdens Sted. Imidlertid maatte de køre bort uden at foretage videre, og da de kørte forbi Bryllupsgaarden, stod en Del af Gæsterne udenfor og raabte efter den ene af dem, som bar en rød Kjole og en sort Paryk: "Din røde Tyv med den sorte Paryk", og tillige blev der kastet Sten efter dem.

Under den Retssag, som paafulgte, forklarede et Vidne, at der havde været holdt Kro tilforn i Peder Hansens Gaard, hvorfor den kaldtes Kroen, og Peder Hansen havde før solgt Øl og Brændevin, men om han gjorde det endnu, vidste Vidnet ikke. Gennemgaaende vidste Vidnerne ikke meget, og da der ikke fandtes Brændevinsredskaber hos Peder Hansen, kunde Herredsfogden ikke dømme ham eller anse det for Krohold, om han nogle Gange havde taget en Skilling for Øl, naar det blev begæret af ham. Han fik kun en lille Bøde for sin Uhøflighed overfor de inkvirerende.

Det er især i Nybølle, der finder ulovlig Brændevinsbrænding Sted. Om de derfor i Nybølle har været mere fordrukne end i de andre Byer, skal

være usagt; de havde vel ikke meget at lade hinanden høre.

En Morgen tidlig 1774 blev der af Herredsfogdens Skriver foretaget Inkvisition hos Gmd. Lars Rasmussen i Nybølle (III-11), hvor der fandtes et Brændevinsredskab, som nylig havde været i Brug. Det blev konfiskeret, og Skriveren tog straks Hat, Piber og Laag med sig. Men da han havde Ordre til ogsaa at tage til Gestelev, lod han, af Frygt for, at det skulde spørges i hvad Hensigt han kom, $\frac{1}{2}$ Tønde Drank, Tønden med Piberne og Kedelen blive i Nybølle, til han kom tilbage fra Gestelev. Da han paa Tilbagevejen kom og vilde tage det med til Faaborg, maatte Lars Rasmussen sige, som det var gaaet til, at en Del fremmede ubekendte Mennesker bevæbnede med Kaarder, Sabler, Pistoler og deslige var brudt ind hos ham og havde bemægtiget sig den halve Tønde Drank, Kedelen og Piberne til Svaletønden, uagtet han havde sagt til dem, at Sagerne var arresteret. Han betalte sin Bøde for at have haft Brændevinsredskaber, men det stjaalne kunde han ikke svare til. Efter Herredsfogdens Formening var det Konsumtionsfolkene i Odense eller Svendborg, der havde ~~bemægtiget~~ bemægtiget sig det.

Nogle Aar senere kom en Dag i Høsten Raadmand Bjørnsen og Seigneur Peder Jørgensen fra Odense tillige med to andre til Nybølle for at inkvirere hos Husmand og Skræder Lars Knudsen. Hverken Skræderen eller hans Kone var hjemme, og Døren var laaset, men Naboen tilbød at hente Lars Knudsen, som var paa Lundsgaard i Findinge at høste. Herrerne fra Odense svarede, at de ikke vilde bide derefter, men bruge Kongens Nøgle, og derpaa tog en af dem en Trækølle og slog paa Døren, saa den sprang op. Inde i Huset brækkede de Bryggerkedlen løs paa Muren og førte den ud, og forneden i Haven ved Gærdet fandt de en Svaletønde med to Kobberbrændevinspiber og en Kobberhat og Laag, som passede til Bryggerkedlen. Redskaberne blev slaaet i Stykker og taget med til Odense.

Nu fik Lars Knudsen imidlertid Hjælp fra Fjellebro, hvorunder han hørte. Herrerne fra Odense blev stævnet for Indbrud og Bortfjernelse af Bryggerkedlen. Under Sagen forklarede et Vidne, at Fjellebro for et Par Aar siden havde ladet Brændevinsredskaberne afskaffe paa Godset, og da havde Lars Knudsen bragt sit til Gaarden, siden han intet havde haft, saa vidt vidstes. Andre Vidner kendte heller ikke noget til, at han havde Brændevinsredskaber, og selv sagde han, at det, der var fundet i hans Have, ikke var hans. Herredsfogden kunde derfor ikke anse det for bevist, at Redskaberne var hans, han fandt det uberttiget paa en saa voldsom Maade at slaa Døren op med en Trækølle, "og dette Redskab kaldte Raadmand Bjørnsen Kongens Nøgle", og ligeledes at fjerne Bryggerkedlen. Peder Jørgensen dømtes til at tilbagelevere Kedlen og indsætte den paa sin tidligere Plads under 1 Mark Straf til